

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF QUALITY ASSURANCE OF TEACHERS TRAINING

У статті здійснено теоретичний аналіз нормативно-правової бази системи освіти України. Євроінтеграційні освітні процеси зумовили зміни світоглядних орієнтацій у суспільстві, розширення громадянської, національної свідомості, духовних пріоритетів, спрямували вітчизняну вищу освіту на шлях забезпечення якості професійної підготовки сучасних фахівців, зокрема вчителів. Орієнтація на концепт якості в українській системі вищої освіти розпочалася з ратифікацією Болонських угод. Основні положення щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні й якості професійної підготовки майбутніх фахівців як складової частини системи професійної освіти відображено в низці нормативно-правових документів і актів. Важливим чинником, який впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти, є освітній процес, який, згідно із Законом України «Про вищу освіту», окреслюється як інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, яку провадять у закладі вищої освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів, яка спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, що навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. Немаловажним чинником, який безпосередньо впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів є якісна освітня програма, вимоги до якої детально прописані в низці нормативних документів. Визначальним для якісної професійної підготовки майбутніх учителів є положення щодо системи забезпечення якості вищої освіти. У нормативно-законодавчих актах задекларовано мету розбудови та функціонування системи забезпечення якості української освіти, окреслено загальні засади, чітко та повно сформульовано її складові частини. Удосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації є засадничою метою Концепції розвитку педагогічної освіти.

Ключові слова: нормативно-правова база, професійна підготовка, якість вищої освіти, внутрішня система, зовнішня система.

The article deals with the theoretical analysis of the regulatory and legal framework of the system of education of Ukraine. Eurointegration educational processes have caused the changes in worldview orientations in the society as well as the rise in civic and national consciousness, and moral priorities; have directed domestic higher education towards ensuring quality of professional training of modern specialists, including teachers. The orientation to the concept of quality in the Ukrainian system of higher education has started with the ratification of the Bologna agreements. Core provisions of ensuring quality of higher education in Ukraine and quality of professional training of future specialists as a constituent part of the system of professional education are reflected in a range of regulatory legal documents and acts.

An important factor influencing quality of teacher training in higher educational institutions is an educational process that, according to the Law of Ukraine on Higher Education, is defined as intellectual and creative activity in the field of higher education and science that is conducted in a higher educational institution via the system of scientific/methodological and pedagogical events and is aimed at transmitting, acquiring, enhancing and using knowledge, skills and other competencies in students; and is also directed at building a harmoniously developed personality. Another important factor influencing quality of teacher training directly is a qualitative educational programme with detailed requirements in a number of regulatory documents. The provision on quality assurance of higher education is crucial for qualitative teacher training. The purpose of building and functioning of the system of quality assurance of Ukrainian education is determined in regulatory legal acts; general provisions are defined and constituent parts are clearly and fully formulated there. The improvement of the system of pedagogical education in order to create the basis for training pedagogical workers of a new generation is a fundamental aim of The Concept of Pedagogical Education Development.

Key words: regulatory and legal framework, professional training, quality of higher education, internal system, external system.

УДК 378.4.018.8.011.3–051–044.332
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-18>

Біляковська О.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Модернізація української вищої освіти відбувається в умовах євроінтеграційних процесів, зміни світоглядних орієнтацій у суспільстві, розширення громадянської, національної свідомості, духовних пріоритетів і спрямована насамперед на якість підготовки сучасних фахівців, зокрема вчителів, які становлять велику кагорту духовного прошарку української нації. Зазначені положення є ключовими в концептуальних основах Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., у законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на

період до 2021 р., Концепції розвитку педагогічної освіти й ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі якості освіти, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців, присвячено багато праць як вітчизняних, так і закордонних учених. Зокрема, створення та впровадження систем управління якістю в закладах вищої освіти висвітлювали В. Белов, В. Логачов, В. Луговий, Ж. Таланова; оцінювання якості в контексті психолого-педагогічних підходів – О. Вознюк, О. Дубасенюк, В. Кремень; системний підхід оцінювання якості підготовки фахівців був предметом дослідження

О. Локшиної, О. Сисоєвої; різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів досліджували В. Андрущенко, Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Ярошинська й ін. Проте багато питань ще залишаються відкритими та потребують комплексного дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вища школа виконує важливу суспільну місію та соціальне державне замовлення – формує інтелектуальний потенціал української держави, забезпечує висококваліфікованими фахівцями різні сфери народного господарства. Важливу роль у сталому розвитку української держави відіграє вчитель. Високі вимоги до вчителя об'єктивно відображають сутність його діяльності як інтегральної і соціально значущої в суспільстві. Сучасний учитель має виступати свідомим суб'єктом педагогічного процесу й активним діячем соціального та наукового прогресу [3, с. 3]. Тому особливої значущості набуває проблема підвищення ефективності та якості педагогічної освіти, зокрема забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу нормативно-правової бази системи освіти України, основні законодавчі акти якої мають безпосередній вплив на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції суспільного розвитку України потребують переходу вищої школи до нової концепції підготовки майбутніх педагогів, яка першочергово спрямована на вдосконалення її якості, що вмотивовує процеси інтегрування, підвищення рівня професіоналізму, компетентності й інтелектуальної культури вчителя. Ключовою парадигмою сучасної освіти стає її орієнтація на особистість [1, с. 13]. Перед сучасною вищою педагогічною освітою постало досить складне завдання: зберегти всі позитивні здобутки та досвід української освіти і збагатити його інноваційними досягненнями європейських освітніх середовищ, гармонійно узгодити їх з українськими [8, с. 31].

Зауважимо, що спрямованість на концепт якості в українській системі вищої освіти розпочалася з ратифікацією Болонських угод. Основні положення щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні та якості професійної підготовки майбутніх фахівців як складової частини системи професійної освіти відображено в низці нормативно-правових документів і актів.

У системі української вищої освіти відбулося багато змін і перетворень для впровадження дієвих процедур забезпечення якості в контексті підготовки майбутніх фахівців. Зазначимо, що ще у 2007 р. Міністерство розробило «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти та її інтеграції в європейське і світове співтовариство на період

до 2010 р.». План передбачав здійснення широкого спектра заходів, спрямованих на підвищення якості вищої освіти, упорядкування мережі закладів вищої освіти й управління нею, запровадження трирівневої системи вищої освіти, створення Національного акредитаційного центру, розроблення і запровадження постійно діючого моніторингу якості вищої освіти тощо [2, с. 28]. Проте, як зазначають науковці (Л. Пономаренко, Н. Стельмах, С. Пеєва, Л. Айвазова, П. Рогова й ін.), намічений план не був виконаний, що призвело до багатьох проблем щодо забезпечення якості освіти та її гармонізації в освітньому просторі європейських країн.

Окрім того, варто наголосити, що поняття «якість вищої освіти» у нормативній документації України з'явилося з ухваленням Закону «Про вищу освіту» у 2002 р. : «<...> Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [4, с. 134]. У 2014 р. у новій редакції Закону України «Про вищу освіту» було передбачено створення гармонізованої системи внутрішнього забезпечення якості, що набула форми «системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти» [7, с. 39].

На наше переконання, важливими нормативно-правовими актами, які спрямовані на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів, є базові закони для системи вищої освіти України – Закон «Про освіту» від 28 вересня 2017 р. та Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. Ці закони є вагомим інструментом нормативно-правового регулювання забезпечення якості в системі освіти. Закон «Про освіту» не визначає всіх деталей того, як відбуватиметься процес здобуття освіти та підвищення її рівня, натомість окреслює основні принципи функціонування української освітньої галузі. Закон України «Про освіту» зі змінами від 16 липня 2019 р. визначає мету освіти – «усебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [5].

Зокрема, у ст. 1, р. 1 даного Закону зазначено, що якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, установленим законо-

давством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг, а якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Важливим чинником, який впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів, є освітній процес у закладах вищої освіти. Закон України «Про освіту» (ст. 1) визначає освітній процес як систему науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей. Зауважимо, що термін «освітній процес» детальніше розтлумачено в Законі України «Про вищу освіту». Зокрема, у ст. 47 Закону України «Про вищу освіту» освітній процес окреслюється як інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, яку провадять у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів, яка спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Головною метою освітнього процесу вищої школи є формування гармонійно розвиненої кваліфікованої особистості фахівця, зокрема й майбутнього вчителя. Поняття «освітній процес» є багатограним і комплексним, охоплює в широкому значенні різні елементи, серед яких: форма здобуття освіти; рівні освіти; форми організації освітнього процесу, методи, засоби; взаємодія учасників освітнього процесу тощо.

Визначальним чинником для якісної професійної підготовки майбутніх учителів є положення щодо системи забезпечення якості вищої освіти. Так, у Законі України «Про освіту» на законодавчому рівні задекларовано мету розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні. Зокрема, у ч. 1, ст. 41 визначено, що метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти є: гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою; постійне та послідовне підвищення якості освіти; допомога закладам освіти й іншим суб'єктам освітньої діяльності в підвищенні якості освіти.

Водночас Закон України «Про освіту» (ч. 2, ст. 41) щодо складових частин системи забезпечення якості освіти окреслює загальні засади, а в Законі України «Про вищу освіту» чітко та повно сформульовано складники. Так, згідно зі ст. 16 Закону України «Про вищу освіту», система забезпечення якості вищої освіти в Україні охоплює: 1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система

внутрішнього забезпечення якості); 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Немаловажним чинником, який безпосередньо впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів, є якісна освітня програма. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про вищу освіту», стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; 2) перелік компетентностей випускника; 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; 4) форми атестації здобувачів вищої освіти; 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Також важливою складовою частиною якісної професійної підготовки майбутніх учителів є практична підготовка (педагогічна практика). Основні засади практичної підготовки майбутніх фахівців визначено у ст. 51 Закону України «Про вищу освіту», яка має назву «Практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах». Зокрема зазначено таке: 1. Практична підготовка осіб, які навчаються в закладах вищої освіти, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами вищої освіти договорами або в їхніх структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку. 2. Керівники підприємств, установ і організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства. 3. Проходження практики студентом здійснюється відповідно до законодавства.

Окрім того, вагоме значення для змісту педагогічної освіти має те, що Закон розроблено з урахуванням переходу системи вищої освіти до впровадження Національної рамки кваліфікацій, яка є основою для розроблення й модернізації цілої низки документів, які визначають розвиток і якість вищої освіти відповідно до вимог європейських стандартів із забезпечення якості, а також має забезпечити можливість реалізації системних реформ у суспільстві [6, с. 127–131].

Важливим нормативним документом, у якому було започатковано реформу систем забезпечення якості освіти, є Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. У Національній стратегії сформульоване нагальне завдання розроблення системи показників якості

освіти на національному рівні, які відображають умови, процеси й освітні результати. Головні завдання полягають в оновленні цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу й особистісної орієнтації, урахуванні світового досвіду та принципів сталого розвитку; забезпеченні системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження освітнього процесу; створення безпечного освітнього середовища; узгодження мережі закладів вищої освіти і системи управління вищою освітою з потребами розвитку національної економіки та запитами ринку праці; залучення роботодавців до співпраці з освітніми закладами, зокрема до участі в розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами тощо [10].

Наступним важливим нормативно-правовим актом, який безпосередньо спрямований на забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів, є Концепція розвитку педагогічної освіти від 16 липня 2018 р. № 776. Метою Концепції розвитку педагогічної освіти (далі – Концепція) є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій, забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного й особистісного розвитку педагогів, які стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. [9]. Отже, Концепція розвитку педагогічної освіти є логічним продовженням і відображає ключові тенденції основної реформи Міністерства освіти України й уряду нашої держави – впровадження «Нової української школи».

Зокрема, у Концепції окреслено виклики, які постають перед сучасною педагогічною освітою в контексті якісної підготовки висококваліфікованих учителів, адже на шляху розвитку інформаційного суспільства якісна освіта стає одним із головних чинників успіху, а педагог є водночас і об'єктом, і провідником позитивних змін [9]. Окрім того, визнано певні перешкоди на шляху до створення якісної системи підготовки та професійного розвитку педагогів, а саме: 1) розпорощення відповідальності між різними інституціями за різні етапи становлення й професійного розвитку педагога; 2) проблеми поєднання у програмі підготовки опанування обраної предметної спеціальності з аспектами її викладання, а також урахування міждисциплінарних зв'язків; 3) недостатня обізнаність педагога з методами дослідницької діяль-

ності на рівні свого робочого місця або відсутність усвідомлення її необхідності; 4) недостатня розвиненість системи розподілу специфічних ролей між членами педагогічного колективу [9].

Висновки. Варто зауважити, що професійна підготовка майбутніх учителів у контексті забезпечення якості має відповідати суспільним запитам, сформульованим у професійних і освітніх стандартах, ураховувати європейські та світові тенденції, рекомендації впливових міжнародних організацій щодо підготовки педагогів.

Отже, здійснивши аналіз нормативно-правової бази, можемо констатувати, що планомірне втілення її положень у систему вищої освіти сприяє забезпеченню якості професійної підготовки майбутніх учителів. Подальшого дослідження потребує проблема вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів як важливого чинника забезпечення якості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біницька К. Порівняльний аналіз системи вищої педагогічної освіти в Україні та Республіці Польща у контексті болонської угоди. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2012. № 17. С. 14–18.
2. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр. : науково-допом. бібліографічний покажчик. Вип. 2 / упоряд. : Л. Пономаренко та ін. Київ : Нілан-ЛТД, 2012. 663 с.
3. Дубасенюк О. Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Дубасенюк, Л. Калініної, О. Антонової. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. 220 с.
4. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 20. С. 134.
5. Про освіту : Закон України від 16 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Клімова А. Освітній потенціал національної рамки кваліфікацій. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 27. С. 120–126.
7. Кондрашова Л. Проблеми вищої школи у світлі Національної доктрини розвитку освіти України. *Вища освіта України*. 2003. № 1. С. 39–43.
8. Кремень В. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 257 с.
9. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України № 776 від 16 липня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
10. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. Від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.